

Ur Mikael Börjesson, et al. (eds.),
*Fältanteckningar. Utbildnings- och
kultursociologiska texter tillägnade
Donald Broady*, Skeptronserien, SEC,
Uppsala universitet, 2006, 435p.

Tidiga år i Stockholm och Paris

Mikael Palme

Sanningen är att Donalds första reaktion på Bourdieu var en av misstränksamhet. Det var runt 1978-79 i Kritisk Utbildningstidskrifts lokaler på Klara Norra Kyrkogatan i Stockholm, i Stockholmscirkeln av socialisationskretsen inom Nordiska sommaruniversitetet som Donald ledde. Jag hade kommit tillbaka efter ett år i Paris med Bourdieu som en inte alltför djupt förstådd husgud och Donald hade bjudit in mig att förklara vad denne fransman egentligen hade att bidra med. Själv hade han sin förankring i kapitallogiken, så minns jag det även om det kan vara fel – Marx duger gott, menade han, bara man läste honom ordentligt, och ytterst var det kapitalets rörelser saken gällde och dess subsumtion av mänskligt liv och medvetande. Jag visste nästan ingenting om detta mer än vad jag snappat upp i aldrig riktigt avslutade grundcirkelar i Kapitalet. I alla fall rynkade Donald pannan och undrade om inte detta var en klassisk form av idealism, detta att trosföreställningarna skulle vara så betydelsefulla; de formades ju av det materiella, det var ändå ett ofrånkomligt faktum.

Men det var bara alldeles i början. Bourdieureceptionen i Sverige hade, trots antologier som *Skola, ideologi och samhälle* från 1977 och *Utbildning och arbetsdelning* från 1979,¹ varit abstrakt och teoretisk. Bilden var den av en riktig reproduktionsteoretiker som tycktes flyta ihop med andra svårlästa fransmän som Althusser och Poulantzas och det räckte med att slå upp den bok han var mest känd för, *Reproduction*, på engelska, som den fick heta eftersom ingen ännu kunde franska, för att få detta bekräftat. På Krut utgick vi som ett postulat redan från att varje pedagogisk handling var en våldshandling som reproducerade borgarklassens dominans i skolan. Men sen då? Var fanns det frigörande utrymmet, det som inte subsumerades av kapitalet, motståndet? Vi sökte det i Frankfurtskolan och dess förlängning i Hannoverskolan, hos Adorno, Benjamin, Thomas Ziehe och

---

¹ Boel Berner (red), *Utbildning och arbetsdelning. Ett kommenterat urval franska utbildningssociologiska texter av Chamboredon/Prévot, Grignon, Gorz, Bisseret, Illich/Verne, Wahlström & Widstrand*, Stockholm 1979; Boel Berner, Staf Callewaert & Henning Silberbrandt (red), *Skola, ideologi och samhälle. Ett kommenterat urval franska utbildningssociologiska texter av Bourdieu/Passeron, Baudelot/Establet, Poulantzas, Wahlström & Widstrand*, Stockholm 1977.

Johannes Beck, frizonerna, de frigörande potentialer som kapitalets rörelser inte kunde underkasta sig eller på grund av sina motsägelser själv alstrade. Vi letade efter det i den engelska cultural studies-traditionens nya utväxt, i det som kom att kallas Birminghamskolan, det kulturella motståndet i ungdomskulturen som inte lät sig betvingas.

När Donald med sin vanliga nyfikenhet, noggrannhet och ihärdighet började tränga in i Bourdieus författarskap, till en början mest med mig själv som följeslagare, inte minst i rollen av översättare från franskan, men senare också med andra, då öppnade sig alternativa sätt att närma sig en rad problem vi stod inför – inom Krut som vänstertidskrift i skolans värld, men lika mycket i vår samhällsvetenskapliga orientering i sin helhet, i pedagogiken som område, i den litteraturvetenskap i vilka vi båda hade rötter, i sociologin och kultursociologin. Vi anade att den frigörande pedagogiken kanske fanns men för det första var den en våldshandling, fastän med ett godare innehåll, och för det andra inte var något som bara kunde upphäva det Bourdieu kallade kulturellt kapital och ersätta det med något annat, vars innehåll föreföll oklart. Den marxistiska dualismen mellan bas och överbyggnad, också i dess mer sofistikerade former, började ge vika för den häpnadsväckande insikten att också den så kallade överbyggnaden på många sätt kanske också den var en bas, eller rättare sagt att hela dualismen var feltänkt. Det kategoritänkande vi ofta omedvetet burit på efter Marx och Habermasläsningen utmanades av en mer konstruktivistisk syn på de begrepp vi använde och som inte längre var ett slags lådor vi placerade saker i eller lappar vi klistrade på dem. Vi kom längre i vår misstro mot den empirism som dominerade svensk samhällsvetenskap än att anse teorin vara en ädlare sysselsättning med absolut företräde och började se teorier och begrepp som instrument för att förstå empiriska material. Inte minst fick nu smak och livsstilar, allt det Bourdieu kallade habitus, våra egna bakgrunder, levnadsbanor och erfarenheter av sociala skillnader ett sociologiskt värde, de upphöjdes till legitima föremål för analys och resonemang.

Några miljöer var kanske särskilt viktiga. Krut är redan nämnd. En annan var Nordiska sommaruniversitetets socialisationskrets som både kom att bli ett forum för att lufta Bourdieuintresset och en plats där det intresset utmanades av danska, finska och svenska marxister. På Lärarhögskolan i Stockholm hade Ulf P. Lundgren upptäckt Donald och gjort honom till sin medarbetare. En anekdot berättar om hur Donald fick några månadslöner för uppdraget att skriva en bok om tysk, marxistorienterad utbildningsforskning, försvann helt ur sikte under en tid och sedan kom tillbaka med en ovanligt tjock väska böcker och manus till den bok som kom att heta *Utbildning och politisk ekonomi*.² Med sin typiska öppenhet uppmuntrade Ulf P. Lundgren Bourdieuin-

² Donald Broady, *Utbildning och politisk ekonomi. Introduktion till sjuttioalets marxistiska utbildningsforskning i Västtyskland och Danmark*, Institutionen för pedagogik, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Stockholm 1978.

tresset och såg beröringspunkterna mellan Bourdieu och Bernstein som ofta kom till Stockholm på besök.

En annan viktig miljö var dåvarande Universitets- och högskoleämbetets FoU-avdelning, ledd av Marianne Bauer med Barbro Berg som initiativrik och entusiastisk medarbetare, till vilken en grupp universitetsforskare och administratörer från landets olika högskolor var knuten och som regelbundet möttes i Stockholm. Till dem hörde Donald. Där talades om sådant som studieavhopp och kvaliteten i undervisning på olika håll i högskolan landet runt. När vi efter de första Parisbesöken, inspirerade av Monique de Saint Martins och Bourdieus då pågående forskning om *grandes écoles*, de franska elit-högskolorna,³ gav inblick i ett strukturellt, relationellt, sätt att förstå högskolan på, då tyckte Marianne Bauer och Barbro Berg att ljuset gått upp över horisonten. Det var inte meningsfullt att tala om studieavhopp från förskollärlinjen i Örebro och dem från Tekniska Högskolan i Stockholm som om de skulle vara av samma natur. Istället borde man förstå högskolan som en struktur av utbildningar som är olika och som karaktäriseras i förhållande till varandra av deras likheter och olikheter i en mängd avseenden – de studenter de rekryterar, den framtid dessa studenter går till mötes, innehållet i den undervisning de utsätts för, lärarkåren, geografisk placering, allt möjligt. FoU-enheten på UHÄ finansierade därefter några av våra resor till Paris och flera tidiga Bourdieuintroduktioner föddes där.⁴ UHÄ:s betydelse var också en annan. Eftersom man ville använda dessa nya redskap, inte bara prata om dem, underlättades en finansiering som gjorde det möjligt att faktiskt arbeta med empiriska material.⁵

Ännu en ”miljö”, med åren växande, utgjordes av de franskinspirerade forskare i Norden som kände till, intresserade sig för och använde den tradition i vilken Bourdieu kommit att bli centralfiguren. Mötet med Staf Callewaert, Skandinavien's andre store Bourdieuintroduktör, under blommande äppelträd i Donalds trädgård på Lidingö någon gång under andra hälften av 80-talet, öppnade en värld – som Donald då börjat träda in i men vi inte precis ägde naturlig hemortsrätt till – av skolastik, fenomenologi, fransk epistemologi och klassisk filosofi. Lennart Rosenlund i Stavanger bjöd oss till den norska oljeindustrins huvudstad och visade oss att man även i norr kunde göra avancerad korrespondensanalys inspirerad av Bourdieu. Det naturligt tvärvetenskapliga perspektivet i Bourdieu-

³ Senare sammanfattade i Pierre Bourdieu, *La noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*, Minit, Paris 1989.

⁴ Donald Broady, *Dispositioner och positioner. Ett ledmotiv i Pierre Bourdieus sociologi*. FoU-enheten, UHÄ, Stockholm 1983; Donald Broady (red) *Kultur och utbildning. Om Pierre Bourdieus sociologi*. UHÄ, FoU, 1985:4. Stockholm 1985.

⁵ Ett uttryck för detta var till exempel Mikael Palme, *Högskolefältet i Sverige. En empirisk lägesrapport*. Arbetsrapport / UHÄ, FoU, Stockholm 1989 och Elisabeth Hultqvist, *”Man blev nåt” En utbildningssociologisk studie om en grupp socionomer utbildade vid Socialhögskolan i Umeå*. Projekttrapport/UHÄ, FoU. Stockholm 1988.

sociologins ansats förde oss också i kontakt med en mängd forskare och miljöer som långt ifrån alltid var särskilt Bourdieuinspirerade men som såg beröringspunkterna, historiker som Torsten Nybom, etnologer som Orvar Löfgren och Jonas Frykman, idéhistoriker som Ronny Ambjörnsson, statistiker som Stig Elofsson och Ove Frank.

En första Parisresa kom till stånd, förmodligen 1980, följd av många. Utanför Bourdieus rum – utan namnskylt – på Maison des sciences de l'homme på Boulevard Raspail satt en hel rad människor och väntade. Det var som hos tandläkaren. Folk gick in, kom efter ett tag ut och såg upprymda eller omskalkade ut. När det blev vår tur, förhörde sig Bourdieu noggrant om vårt arbete, innan han med otrolig energi och långa utläggningar på bruten engelska svarade på de frågor vi kom med och som om inte annat vittnade om hur pass nya besökare vi var i de traditioner som här var själva livsluften – Durkheim, den franska epistemologin, fenomenologin. Först under senare besök förstod vi att Bourdieu systematisk backade upp unga forskare världen runt, visade dem intresse och – faktiskt – värderade dem. Var de seriösa och värda att lägga ned tid på? Det som mest imponerade vid sidan av behärskningen av alla tänkbara samhällsvetenskapliga traditioner var den enorma mängd empiri som vi förstod låg bakom den sociologs arbete som på avstånd framstått som en abstrakt teoretiker. I det timplånga samtalet talade Bourdieu ideligen om olika empiriska undersökningar och skrev ned små lappar med referenser till studier som vi kunde finna i biblioteket. Hela korridoren utanför hans tjänsterum var fylld med hyllmeter på hyllmeter med lagrade enkäter och intervjuutskrifter.

Detta första besök kunde ha tagit en ändelse med förskräckelse. Bourdieu hade själv i vårt korta samtal gjort en poäng av att han var en uppkomling – *parvenu* – och därför ofta såg saker som för de infödda i utbildningssystemet eller olika elitmiljöer ofta är naturgivna. Efter hemkomsten författade vi en arbetsrapport på svenska av det slag Donald gärna gjorde, en anspråkslös text utgiven i en av hans otaliga rapportserier. Vi skickade den till Paris i samband med att vi tackade för besöket, utan att ana att Bourdieu, noggrann, skulle be en norska på Annales-historikernas forskningscentrum alldeles bredvid att översätta den. När vi nästa gång kom till Paris var stämningen bland flera av Bourdieus medarbetare uppjagad – vi hade kallat den store sociologen för uppkomling, en verklig skymf i det franska samhället, och vi var övertygade om att det nu såg mörkt ut för fortsatta kontakter. Bourdieu själv tog det med roat lugn, men förklarade pedagogiskt att detta begrepp på franska hade en mycket negativ klang och att man dessutom alltid måste veta exakt vad man talar om innan man skriver det. Man ska inte tro att man som utomstående utan hårt och långvarigt arbete förstår sig på en främmande värld man inte tillhör, det är ett kardinalfel inom antropologin, fick vi veta.

Det var nu den verkstad som Bourdieusociologin utgjorde öppnade sig, det myller av medarbetare som fanns mer eller mindre löst knutna till hans egna

efter Raymond Aron övertagna forskningscentrum. Tre av dem kom att betyda särskilt mycket för stabiliteten i kontakterna. Det var Monique de Saint Martin som under alla år med obönhörlig kritisk skärpa organiserat forskarnätverk och tagit emot Donalds medarbetare och doktorander. Det första av dessa nätverksprojekt, "La formation de élites", som initierades av Bourdieu själv men sen i praktiken övertogs av Monique de Saint Martin, samlade ett tjugotal forskare från olika europeiska länder och några utomeuropeiska. Alla förenades av att använda Bourdieus sociologiska redskap för att beskriva hur nationella och andra utbildningssystem bidrog till att skapa och upprätthålla eliter av olika slag – där fanns historiska studier från Ungern, analyser av de nationella elitutbildningarnas deklassering i Senegal, beskrivningar av framväxten av ekonomi- och managementutbildningar i Italien, redogörelser för förändringarna i tjänstemannakårens status i Algeriet. Liknande frågor stod i fokus för alla – vilken var den historiska genesen, vilka symboliska kapitalformer gällde eller stred man om, vilken habitus valoriserades, hur såg utbildningssystemens struktur ut och hur omvandlades det och vilka var relationerna till olika slags makteliter? De svenska bidragen, alla skrivna tillsammans med Donald, kom att handla om den svenska gymnasieskolan och högskolan.⁶

Två andra forskare som i dessa tidiga år betydde särskilt mycket var Monique Pinçon-Charlot och Michel Pinçon. De "tog hand" om de ofta aningen förvirrade utländska besökarna hos Bourdieukretsen i Paris, ordnade tillställningar i sitt hem och inte minst stadspromenader med fokus på historiska och sociologiska aspekter av Paris utveckling, vandringar som de som urbansociologer var särskilt lämpade att guida. De introducerade oss också handfast praktiskt till det slags blandning av rent etnografiska studier, direktobservation, gedigna intervjuer, historiska perspektiv och material och statistiska kartläggningar som Bourdieu alltid använde. Ett särskilt minne är ett gemensamt besök på hästkapplöpningarna för *Prix Diane*, ett prestigefullt hästkapplöpningpris, dit de for för att på plats observera och intervjua den

---

⁶ Donald Broady and Mikael Palme « Le champ des institutions de l'éducation supérieur en Suède » i Monique de Saint Martin (ed) *Les systèmes de l'enseignement supérieur et la formation des cadres dirigeants*, Centre de sociologie européenne, Paris 1992; Barbro Berg, Donald Broady och Mikael Palme "L'enseignement secondaire et l'enseignement supérieur en Suède face à l'internationalisation." i Donald Broady, Monique de Saint Martin och Mikael Palme *Les élites. Formations, reconversion, internationalisation. Colloque de Stockholm, 24-26 septembre 1993*. Paris; Stockholm: Centre de sociologie de l'éducation et de la culture, École des hautes études; Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi, Lärarhögskolan i Stockholm 1995; Donald Broady, Ingrid Heyman och Mikael Palme "Le capital culturel contesté. Quelques réflexions sur la transformation de l'espace des formations secondaires à Stockholm sur la base d'une étude ethnographique de quatre lycées" i Donald Broady, Natalia Chmatko och Monique de Saint Martin, *Formation des élites et culture transnationale. Colloque de Moscou, 27-29 avril 1996*, Paris och Uppsala: École des hautes études en sciences sociales och ILU, Uppsala Universitet 1997.

franska högbourgeoisien i sitt naturliga tillstånd med picnic-korgar, Dior-kreationer och stora, svarta Citroënbilar.⁷

I dessa tidiga år betydde också den första kontakten med korrespondensanalysen mycket, det redskap Bourdieu börjat använda för att rita kartor över de sociala landskap där individer och grupper rör sig. Salah Bouhedja, som gjort många av Bourdieus tidiga korrespondensanalytiska bearbetningar och analyser, tillbringade timmar med oss framför sin dator, tålmodigt förklarande hemligheter vi blott anade. Den sociala klassifikation vi fortfarande idag med några justeringar använder för data hämtade från Folk- och bostadsräkningen från 1990, skapades under några dagar på ett hotellrum i Paris. Vår egen mer märkbara insats på den tiden för korrespondensanalysen i Paris var kanske att förse detta franska elituniversitet, som var fattigt, med en extra hårddisk till Salah Bouhedjas dator. En första kontakt uppstod också med Henry Rouanet och Brigitte Le Roux, som med UHÄ:s finansiering kom på besök till Stockholm under några strålande försommarkdagar i slutet av 80-talet, men vår kompetens var då för låg för att vi skulle kunna och våga utveckla det samarbete som erbjöds oss, och den skulle först långt senare återupptras på allvar.

Minnet av två resor, en tidig och en sen, lever kvar. När jag i mitten av 1980-talet under två och ett halvt år bodde i ett krigshärjat Moçambique, var Donald en av de få personer hemifrån som kom för att hälsa på. Men för att arbeta. På korallön Ilha de Moçambique, när tidvattnet kom och gick alldeles inpå muren till den 1600-talsbyggnad vi bodde i och som tillhörde Kulturministeriet, under den brännande solen och i matransoneringarnas tid, sammanställde vi den introduktion till Bourdieus sociologi som kom ut i en norsk antologi.⁸ Vi var också mitt inne i översättningen av det urval texter som Bourdieu själv sanktionerat för en svensk volym med hans texter, *Kultursociologiska texter*.⁹ Jag minns Donalds avskedsord efter en månads dagligt arbete i åtta eller tio timmar, låt vara i en osannolikt vacker miljö – han behövde resa hem för att komma igång med arbetet. Den andra resan skedde nyligen, våren 2005, till en av Monique de Saint Martins nätverkskonferenser, nu med afrikaorienterade forskare i Pau i Pyrenéerna, där Bourdieu gick i läroverket och helt nära de byar där han föddes och växte upp.

⁷ Michel Pinçon och Monique Pinçon-Charlot har bland annat givit ut en rad böcker om den franska storbourgeoisien och dess livsstil, exempelvis *Dans les beaux quartiers*, Seuil, Paris 1989, *Quartiers bourgeois, quartiers d'affaires*, Payot, Paris 1992; *La chasse à courre : ses rites et ses enjeux*, Payot & Rivages, Paris 1993, *Voyage en grande bourgeoisie: journal d'enquête*, Presses universitaires de France, Paris 1997.

⁸ Harald Thuem och Steinung Vaage (red) *Opdragelse till det moderne*, Universitetsforlaget, Oslo 1989.

⁹ Pierre Bourdieu, *Kultursociologiska texter*. I urval av Donald Broady och Mikael Palme, Salamander, Stockholm 1986.

Föremålet för denna vänbok på plats i Pierre Bourdieus födelseby Denguin i Pyrenéerna. Bourdieu växte dock upp i en annan by några mil bort, Lasseube, dit hans far som posttjänsteman fick förflyttning.

Jag förstod först vid ankomsten det verkliga motivet till Donalds deltagande – han ville på plats, med anteckningsblocket och kameran i hand, få förstahandsbekantskap med de miljöer Bourdieu kort berört i sin självbiografi och som hans kollegor i samtal kunde berätta om. Ingenting skulle gå på hörsågen eller genom sekundärkällor, inte heller detta, och har man skrivit en avhandling om en stor samhällsvetare så får man ta reda på fakta själv.